

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ  
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ**



**“ТАСДИҚЛАЙМАН”**

(ОТМ ректори)

2020 йил 30 июн



**“КЕЛИШИЛДИ”**

Олий ва ўрта махсус таълим  
вазирлиги

2020 йил 29 август

Рўйхатга олинди: № БД-5120300-2.10  
2020 йил 29 август

**ТАРИХИЙ ЎЛКАШУНОСЛИК  
ФАН ДАСТУРИ**

Билим соҳаси: 100000 – Гуманитар соҳа  
Таълим соҳаси: 120000 – Гуманитар фанлар  
Таълим йўналиши: 5120300 – Тарих (мамлакатлар ва йўналишлар  
бўйича)

Тошкент – 2020

Фан/модуль коди TRUB206		Ўқув йили 2021-2022	Семестр 3	ECTS - Кредитлар 5	
Фан/модуль тури Мажбурий		Таълим тили Ўзбек/рус		Ҳафтадаги дарс соатлари 4	
1.	Фаннинг номи	Аудитория машғулотлари (соат)	Мустақил таълим (соат)	Жами юклама (соат)	
		Тарихий ўлкашунослик	60	90	150
2.	<p><b>I. Фаннинг мазмуни</b></p> <p>Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларга Тарихий ўлкашунослик фанининг тарих фани тизимида тутган ўрни, тарихий ўлкашуносликнинг турлари, ўлкашунослиги, Ватанимизнинг географик ўрни ва табиати, тарихий ўлкашуносликда археологик, меъморчилик, этнологик, антропологик, топонимик, ёзма ва архив манбаларининг аҳамиятини ёритишдир</p> <p>Фаннинг вазифаси - ўлкамизда шаҳарсозлик урбанизацияси давлатчиликлнинг қарор топиши. Ўлкамизда қадимги давлатлар ва шаҳарлар тўғрисида ёзма манбалар, сўнги ўрта асрларда ўлкамизда урбанизация жараёнларнинг тараққий этиши каби жиҳатларни ўргатишдан иборат.</p> <p><b>II. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)</b></p> <p><b>III. Фан таркибига қуйидаги мавзулар киради:</b></p> <p><b>1-мавзу: Ўлкашунослик фанининг шаклланиши ва ривожланиши тарихидан</b></p> <p>Тарихий ўлкашунослик фанининг фан сифатида шаклланиши ва ривожланиши. Авесто ва қадимги манбаларда ўлкамизнинг номлари. Араб манбаларида ўлкамиз ҳақидаги маълумотлар ва уларнинг аҳамияти. IX-XII асрларда ўлкадаги сиёсий ва иқтисодий ҳаёт. Амир Темур ва темурийлар даврида ўлкамиз. Шайбонийлар даврида ўлкадаги ижтимоий-иқтисодий жараёнлар. Хонликлар даври ўлкашунослиги. Тарихий ўлкашуносликнинг тарих фани тизимида тутган ўрни. Тарихий ўлкашунослик фанининг тадқиқот объектлари, Туркистонда дастлабки илмий жамиятларнинг ташкил этилиши, Тарихий ўлкашунослик фанининг ривожланишида илмий жамиятларнинг ўрни. Россиясия империясининг ўлкамиздаги муштамлақачилик сиёсати ва ўлкани ўрганиш масаласи. Европа тадқиқотчилари томонидан ўлкамизнинг ўрганилиши. Ўзбекистон Республикасининг мустақиллик йилларида Ватанимиз тарихини ўрганишга бўлган эътибор.</p>				

## **2-мавзу: Ўзбекистоннинг тарихий географик ўрни ва табиий иқлим шароитлари**

Ўлкамизнинг тарихий-маданий вилоятлари Бактрия, Маарғиёна, Суғдиёна, Хоразм, Уструшона, Чоч, Фарғонанинг географик ўрни. Антик даврида ўлкамизнинг қадимги давр тарихий географик ўрни. Кушонлар даври тарихий географияси. Илк ўрта асрлар даврида ўлкамиз тарихий географияси. IX-XIII асрлар тарихий географияси. Амир Темур, темурийлар ва шайбонийлар даври тарихий географияси. Хива, Қўқон хонликлари ва Бухоро амирлигининг географик ўрни. Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-худудий бўлиниши ва рельефи. Иқлим шароитлари. Сув ресурслари. Табиий ўсимликлар қатлами ва ҳайвонот оламининг ўзига хослиги. Табиий иқлим шароитлари ва ландшафтлар типи.

## **3-мавзу: Археологик ва меъморий ёдгорликларнинг ўлкашуносликда тутган ўрни**

Ўлкамиз тарихини ўрганишда археология фанининг тутган ўрни ва аҳамияти. Моддий манбалар ва табиий манбалар. Тош даври хусусиятлари. Тош хўжалиги ва моддий маданияти. Тарихий-маданий жараёнлар. Ишлаб чиқарувчи хўжалик шакллари (деҳқончилик, чорвачилик, ҳунармандчилик) ўтиш ва уларнинг кейинги тараққиёти. Бронза ва темир давлари хусусиятлари. Ўтроқ деҳқончилик ва кўчманчи қабилаларнинг тарқалиши. Уларнинг хўжалиги ва моддий маданияти. Ўлкамизда Антик даври меъморчилиги ва санъати, илк ўрта асрлар даври шаҳарлари ва меъморий обидалари. Ўзбекистоннинг XI-XIII аср бошларимеъморий ёдгорликлари ва меъморчилиги. Ўзбекистоннинг Амир Темур, Темурийлар ва Шайбонийлар даври меъморчилиги асрлар даври меъморчилиги. Бухоро, Хива ва Қўқон хонлиги меъморчилиги. Мустақиллик даврида Ўзбекистонда олиб борилган археологик тадқиқот ишлари ва уларнинг асосий натижалари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси томонидан 2009 йилда қабул қилинган "Археология мероси объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисида"ги қонунининг ўлка тарихини ўрганишдаги ўрни.

## **4-мавзу: Палеонтопология ва этнографик маълумотларнинг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти**

Ўлкашуносликни ўрганишда палеонтопология маълумотларнинг ўрни. Антропология ва этнология фанининг тадқиқот объектлари. Ўзбекистоннинг қадимги одам тарқалган ҳудуд эканлиги (Тешиктош, Самарқанд топилмалари). Ўзбекистон ҳудудида замонавий одамларнинг пайдо бўлиши ва воҳа бўйлаб тарқалиши. Қадимда ўлкамизда мажуд бўлган ирқлар, монголоид ирқининг ўлкамизга кириб келиши. Ўлкамиз қадимги аҳолисининг антропология шакллари ва типи. Тошкент воҳасининг қадимги аҳолиси. Кушон Бактрия аҳолиси, Зарафшон воҳаси

аҳолиси, Фарғона водийсининг қадимги аҳолиси. Ўлкамиздаги этник гуруҳлар. (Сўғдлар, бактрияликлар, хоразмликлар, сак ва массагетлар) Антик даври миграциялари ва этник жараёнлари. Ўрта асрларда туркий тилли халқларнинг кириб келиши масалалари ва унинг босқичлари. Бухоро, Хива ва Қўқон хонликларининг этник таркиби. Ўлкамиз этнографиясининг ўрганилиши. Дастлабки этнографик маълумотлар. Қадимги ва ўрта асрларда яратилган манбаларда этнографик маълумотлар. Россия ва Европа тадқиқодчилари томонидан ўлкамиз этнографиясининг ўрганилиши. Қадимги диний тасаввурлар, урф-одат ва иримлар.

#### **5-мавзу: Тарихий ўлкашуносликни ўрганишда ёзма ва архив манбаларнинг тутган ўрни**

Ёзма манбаларнинг аҳамияти ва уларнинг турлари. Ўлкамиз тарихи тўғрисидаги дастлабки маълумотлар: «Авесто», қадимги форс манбалари, юнон-рим муаллифларининг асарлари. Хитой манбалари. Қадимги ёзув ёдгорликлари сўғд, бактрия ва хоразм ёзувлари. Ўрта асрлар даври араб ва маҳаллий муаллифларининг асарлари, уларда ўлкашуносликга оид маълумотлар. Туркий ўзбек тилидаги тарихий манбалар. XIV-XVII асрларда яратилган манбалар ва уларнинг таҳлиллари. Архив манбаларининг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти. Архившунослик тўғрисида умумий маълумотлар. Қадимги ва ўрта асрлар даври архивлари. Архив ҳужжатларини ҳисобга олиш, сақлаш ва улардан фойдаланиш тўғрисида умумий маълумотлар. Тарихий жараёнларни ёритишда ва ўлкашуносликни ўрганишда архив ҳужжатларининг ўрни. Мустақиллик даврида архив ҳужжатларининг ўрганилиши. Ўзбекистоннинг мустақиллиги даврида архив ишлари тизими. 2010 йил “Ўзбекистон Республикаси архивлар иши тўғрисидаги” қонуннинг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти.

#### **6-мавзу: Топонимик манбаларнинг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти**

Топонимика тушунчаси ва унинг мақсади. Географик жой номларини ўрганишда топонимиканинг ўрни. Топонимиканинг фан сифатида шаклланиши. Топонимикага оид асосий илмий терминлар мазмуни. Топонимиканинг 2 қисмга: микро ва макро топонимларга бўлиниши. Уларнинг фарқли хусусиятлари. Ўзбекистон топонимикасига оид атамаларнинг ёзма манбаларда қайд этилиши. Ўзбекистонда топонимик тадқиқотлар тарихи. Топонимик маълумотлар тўплаш услублари. Топонимикада антропонимларнинг ўрни. Республика вилоятлари жойларининг топонимикаси. Топонимиканинг хронологик даврларга бўлиб ўрганилиши. Топонимиканинг бўлимлари: гидронимика, ойконимика, оронимика, урбаномика, этнонимлар, патронимлар, хронимлар, зоонимлар, религонимлар, теонимлар ва бошқалар.

### **7-мавзу: Музейларнинг ўқув-тарбиявий ишларда тутган ўрни**

Музейларнинг ўлкамиз тарихини ўрганишдаги аҳамияти. Фан тизимида музейшунослик. Ўзбекистон Республикасидаги музейлар ва уларнинг ўлкамиз тарихини ўрганишдаги аҳамияти. Моддий ва маънавий меросни асраш ҳамда тарғиб этишда музейларнинг ўрни. Музей турлари, илмий тадқиқот, маданий – маърифий ишлар олиб бориладиган музейлар, фақат бир соҳа бўйича илмий – тадқиқот ишларни олиб бориладиган музейлар. Музейларнинг ўқув-тарбиявий ишларда тутган ўрни. Туркистонда ташкил этилган дастлабки музейлар. Туркистонда ташкил этилган илк музейлар фаолияти. Ўзбекистонда 1917-90 йилларда ташкил этилган музейлар фаолияти. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда янги ташкил этилган музейлар ва уларнинг фаолияти. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 12 январда қабул қилинган «Музейлар фаолиятини тубдан яхшилаш ва такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони. «Музейлар тўғрисида»ги Қонун ва қарорларнинг қабул қилиниши ва унинг аҳамияти.

### **III. Семинар машғулотлари бўйича кўрсатма ва тавсиялар**

Семинар машғулотлар учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. Европа тадқиқотчилари томонидан ўлкамизнинг ўрганилиши.
  2. Ўзбекистоннинг тарихий географик ўрни ва табиий иқлим шароитлари
  3. Археологик ва меъморий ёдгорликларнинг ўлкашуносликда тутган ўрни
  4. Ўлкамизда Антик даври меъморчилиги ва санъати, илк ўрта асрлар даври шаҳарлари ва меъморий обидалари
  5. Палеонтопологик ва этнографик маълумотларнинг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти
  6. Европа тадқиқотчилари томонидан ўлкамиз этнографиясининг ўрганилиши
  7. Тарихий ўлкашуносликни ўрганишда ёзма ва архив манбаларнинг тутган ўрни.
  8. Ўрта асрлар даври араб ва маҳаллий муаллифларининг асарлари, уларда ўлкашуносликга оид маълумотлар
  9. Топонимик манбаларнинг ўлка тарихини ўрганишдаги аҳамияти
  10. Музейларнинг ўқув-тарбиявий ишларда тутган ўрни.
  11. Ўлкамиз тарихини ўрганишда топонимика фанининг тутган ўрни.
  12. Виоятлар топонимикаси.
  13. Араб манбаларида ўлкашунослига оид маълумотлар.
  14. Ўзбекистоннинг маъмурий худудий тузилиши ва рельефи.
  15. Мустақиллик даврида ўлкамизда олиб борилган ишлар.
- семинар машғулотлар мультимедиа қурулмалари билан

	<p>жиҳозланган аудиторияда бир академик гуруҳга бир профессор-ўқитувчи томонидан ўтказилиши зарур. Машғулотлар фаол ва интерфактив усуллар ёрдамида ўтилиши, мос равишда муносиб педагогик ва ахборот технологиялар қўлланилиши мақсадга мувофиқ.</p> <p style="text-align: center;"><b>IV. Мустақил таълим ва мустақил ишлар</b></p> <p>Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ўлкамиз тарихини ўрганишда археологик ёдгорликларнинг ўрни.</li> <li>2. Туркистонда дастлабки илмий жамиятларнинг ташкил этилиши</li> <li>3. Ўзбекистоннинг Амир Темур, Темурийлар ва Шайбонийлар даври меморчилиги.</li> <li>4. Тошкент воҳасининг қадимги аҳолиси, Кушон Бактрия аҳолиси.</li> <li>5. Ўрта Осиёда шаҳарсозлик маданиятининг пайдо бўлиши.</li> <li>6. IX-XVII асрларда ўлкамиз тарихий географияси.</li> <li>7. Қадимги диний тасаввурлар, урф-одат ва иримлар.</li> <li>8. Тарихий жараёнларни ёритишда ва ўлкашуносликни ўрганишда архив ҳужжатларининг ўрни.</li> <li>9. Араб тарихчилари нигоҳида ўлкамиз.</li> <li>10. Республика вилоятлари жойларининг топонимикаси.</li> <li>11. Ўлка тарихини ўрганишда музейларнинг ўрни</li> <li>12. Мустақиллик йилларда ўлкашунослик</li> </ol> <p>Мустақил ўзлаштириладиган мавзулар бўйича талабалар томонидан рефератлар тайёрлаш ва уни тақдимот қилиш тавсия этилади.</p>
3.	<p><b>V Фан ўқитилишининг натижалари (шаклланадиган компетенциялар)</b> Фанни ўзлаштириш натижасида талаба:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Тарихий ўлкашуносликнинг турлари, ўлкашунослиги, Ватанимизнинг географик ўрни ва табиати, тарихий ўлкашуносликда археологик, меъморчилик, этнологик, антропологик, топонимик, ёзма ва архив манбаларининг аҳамияти ҳақида <i>тасаввурга эга бўлади;</i></li> <li>• Тарихий ўлкашуносликнинг турлари, унинг манбалари ва тарихшунослиги оид <i>билимларга эга бўлиши керак;</i></li> <li>• Ўлка тарихини ўрганишда археологик, этнологик, ўлкамизда шаҳарсозлик урбанизацияси ва давлатчиликнинг қарор топиши жиҳатларини англаб етиш имкониятига <i>эга бўлиши керак;</i></li> </ul>
4.	<p><b>VI. Таълим технологиялари ва методлари:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• маърузалар;</li> <li>• семинарлар (манتيкий фиклаш, тезкор савол-жавоблар);</li> <li>• гуруҳларда ишлаш;</li> <li>• тақдимотларни қилиш;</li> </ul>
5.	<p><b>VII. Кредитларни олиш учун талаблар:</b> Фанга оид назарий ва услубий тушунчаларни тўла ўзлаштириш,</p>

	таҳлил натижаларини тўғри акс этира олиш, ўрганилаётган жараёнлар ҳақида мустақил мушоҳада юритиш ва жорий, оралиқ назорат шаклларида берилган вазифа ва топшириқларни бажариш, якуний назорат бўйича ёзма ишни топшириш.
6.	<p><b>Асосий адабиётлар</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Очилдиев Ф.Б. Тарихий ўлкашунослик. Ўқув-қўлланма. Т.: “Университет” 2020. pdf.</li> <li>2. Южин С. Туркистон: Россия Туркистони, Қўқон, Бухоро ва Ғулжага саёхат қайдлари. Инилиз тилидан таржима ва изоҳлар Саидбобоев З.А. Тошкент. 2019.</li> <li>3. Саидбобоев З.А. Тарихий география. Дарслик. Т., 2010. pdf.</li> <li>4. Эшов Б.Ж. Ўрта Осиёнинг қадимги шаҳарлари тарихи. Дарслик. Тошкент. 2008. pdf.</li> <li>5. Сагдуллаев А.С. Ўзбекистон тарихи (1 – қисм) дарслик Т. VNESHINVESTPROM.2019.</li> </ol> <p><b>Қўшимча адабиётлар</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>6. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент: “Ўзбекистон” 2017.</li> <li>7. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. Тошкент: “Ўзбекистон” 2017.</li> <li>8. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент: “Ўзбекистон” 2017</li> <li>9. Алимов И., Эргашев Ф., Бутаев А. Архившунослик. - Т1997.</li> <li>10. Анарбаев А.А. Благоустройство средневекового города Средней Азии (V- нач. XIII вв). Т.,1981. pdf.</li> <li>11. Аннаев Т.Ж., Шайдуллаев Ш.Б. Сурхондарё тарихидан лавҳалар. Самарқанд, 1997.</li> <li>12. Мовлонов Ў. Марказий Осиёнинг қадимги йўллари. Т., 2008 й</li> <li>13. Караматов Ҳ. Ўзбекистонда мозий эътиқодлар тарихи. 2009 й.</li> <li>14. Эшов Б.Ж., Одилов А.А. Ўзбекистон тарихи. Дарслик. I - жилд. (Энг қадимги даврдан XIX аср ўрталаригача). Т. 2013. pdf.</li> <li>15. Saidov Sh. J. Markaziy Osiyo xalqlari tarixi (Eng qadimgi davrlardan milodiy VII-VIII asrlargacha). O'quv qo'llanma. T.: ToshDSHI. 2010. pdf.</li> <li>16. Асанова Г., Набиханов М., Сафаров И. Ўзбекистоннинг иқтисодий ва ижтимоий жўғрофияси. — Т., 1994.</li> <li>17. Древняя и средневековая культура Сурхандаръи. Т. 2001. pdf</li> <li>18. З. Чориев, Т. Аннаев ва бошқалар. Ал-Ҳаким Ат- Термизий. 2008 й.</li> <li>19. Кабиров А., Сагдуллаев А. Ўрта Осиё археологияси. Ўқув қўлланма. Т.: Ўқитувчи, 1990. pdf.</li> <li>20. Набиев А. Тарихий ўлкашунослик. Ўқув қўлланма. Т.: Фан, 1996. pdf. Жабборов И. М. Ўзбек халқи этнографияси. — Т., 1994.</li> <li>21. Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати.</li> </ol>

	<p>Т., 1988.</p> <p>22. Сагдуллаев А.С. Қадимги Ўзбекистон илк ёзма манбаларда. Ўқув қўлланма. Т.: Ўқитувчи, 1996. pdf.</p> <p>23. Сагдуллаев А.С. Қадимги Ўрта Осиё тарихи. Ўқув қўлланма. Т., 2004. pdf.</p> <p>24. Сагдуллаев А.С., Аминов Б.Б., Якубов Б.С. Қашқадарё тарихидан лавхалар. Қарши. 1997.</p> <p>25. Сулейманов Р.Х. Древний Нахшаб. Т., 2000. Pdf</p> <p>26. Хужайов Т. Хужайова Г. Ўзбек халқининг антропологияси ва этник тарихи. — Т., 1995.</p> <p>27. <a href="#">Erica Hunt</a>. Local History. Segue Foundation. New York. – 1993.</p> <p>28. Хужайов Т. Қадимги аждодларимиз қиёфаси. — Т., 1992.</p> <p><b>Ахборот манбаалари</b></p> <p>29. <a href="http://www.history.ru">www.history.ru</a></p> <p>30. <a href="http://www.natura.com">www.natura.com</a></p> <p>31. <a href="http://www.archaeology.ru">www.archaeology.ru</a></p> <p>32. <a href="http://www.archaeology.com">www.archaeology.com</a></p>
7.	<p>Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2020 йил 29 августдаги 4-сонли баённомаси билан маъқулланган.</p> <p>Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 29 августдаги 452 - сонли буйруғи билан маъқулланган фан дастурларини таянч олий таълим муассасаси томонидан тасдиқлашга розилик берилган.</p>
8.	<p><b>Фан/модуль учун маъсулар:</b></p> <p>Очилдиев Ф.Б - ЎзМу, “Археология” кафедраси мудир, тарих фанлари номзоди, доцент</p> <p>Шоназаров Ш.Б. - ЎзМу, Археология кафедраси катта ўқитувчиси</p>
9.	<p><b>Такризчилар:</b></p> <p>Халиқова Р.Э Ислон Каримов номидаги ТДТУ Ўзбекистон тарихи кафедраси мудир т.ф.д</p> <p>Мавлонов Ў.М -ТИМИ, “Ижтимоий фанлар” кафедраси профессори, т.ф.д.</p>


